

Metody oceniania, które sprawdzą się w klasach o dużym zróżnicowaniu wiedzy i umiejętności uczniów

Małgorzata Ostrowska

Ocenianie jest istotnym, a równocześnie czułym aspektem funkcjonowania szkoły. Głęboko przemyślane wspiera proces uczenia się, więc ma znaczenie dla sukcesu edukacyjnego uczniów. Bywa jednak niekomfortowe i skomplikowane, może też wywoływać silne reakcje emocjonalne, dlatego stało się jednym z trudniejszych zadań nauczycieli i wymaga od nich dużego wysiłku. W klasach o dużym zróżnicowaniu wiedzy i umiejętności uczniów problemy z ocenianiem zwykle się potęgują. Nauczycielom brakuje odpowiednich narzędzi oceny i umiejętności ich wykorzystania. Pojawia się silny dyskomfort, poczucie braku zrozumienia i niewystarczającego wsparcia, które jest konieczne, by także przez ocenianie móc wyjść naprzeciw uczniowskim potrzebom emocjonalnym, społecznym i w zakresie uczenia się. W związku z tym warto przyjrzeć się bliżej różnym aspektom oceniania w szkole realizującej integrację edukacyjną.

Jakie wyzwania stoją przed nauczycielami oceniającymi efekty uczenia się dzieci i młodzieży?

Kiedy w klasach pojawili się uczniowie, którzy do tej pory uczyli się w innym niż polski systemie, nauczyciele znaleźli się w zupełnie nowej sytuacji. Jest ona zawiązana z dużym zróżnicowaniem wiedzy i umiejętności przedmiotowych, ponadto nakładają się na to różnice w możliwościach poszczególnych uczniów, zarówno polskich jak i pochodzących z Ukrainy. Ujawniły się lub wyraźniej zarysowały liczne wyzwania związane z ocenianiem osiągnięć młodych ludzi. Dotyczy to między innymi:

- dostosowania szkolnego i przedmiotowego systemu oceniania do obecnych warunków i potrzeb,
- problematycznego wyrównywania różnic programowych, które wynikają z przejścia uczniów z systemu oświaty innego państwa, i związanej z tym oceny umiejętności uczniów,

- metod i form diagnozowania początkowej wiedzy i umiejętności uczniów jako podstawy do oceniania ich postępów edukacyjnych,
- wyboru wymagań edukacyjnych, do których będzie się odnosić ocena,
- skonstruowania lub wyboru odpowiednich zadań/pytań, które pozwolą ocenić poziom spełnienia wybranych wymagań,
- sformułowania zadań/pytań w taki sposób, aby wszyscy uczniowie (również ci, dla których język polski nie jest pierwszym językiem) mogli je zrozumieć,
- określenia konkretnych, sprawdzalnych kryteriów oceny i wyrażenia ich w języku dostępnym dla każdego ucznia,
- podjęcia decyzji o sposobach zróżnicowania kryteriów oceny i dostosowania ich do sytuacji uczniów w niejednorodnej klasie,
- tworzenia w klasie atmosfery, która będzie sprzyjać zrozumieniu powodów i celów zindywidualizowanego podejścia do potrzeb edukacyjnych zarówno polskich, jak i ukraińskich uczniów,
- sposobu ustalania oceny klasyfikacyjnej,
- dbania o to, by sposób oceniania osiągnięć uczniów nie wpływał negatywnie na relacje w klasie,
- radzenia sobie z poczuciem bezradności wywołanym niewystarczającym wsparciem nauczycieli w rozwijaniu kompetencji związanych z ocenianiem.

Szkolny system oceniania

Przede wszystkim powinniśmy przyjrzeć się szkolnemu systemowi oceniania i praktykom wykorzystywanym dotychczas w szkole. Warto też przefiltrować je przez potrzeby wszystkich uczniów: uzdolnionych i osiągających wysokie wyniki, mających trudności w uczeniu się wywołane różnymi czynnikami oraz takich, którzy osiągają zadowalające wyniki, ucząc się we własnym tempie.

Nauczyciele mają duży wpływ na szkolny system oceniania i jego funkcjonowanie. Mogą zdecydować o jego zawartości, na przykład odnaleźć w nim zapisy adekwatne do aktualnej sytuacji, zidentyfikować martwe, nierealistyczne regulacje i wygórowane wymagania (a następnie je usunąć), a także sformułować nowe reguły, które uproszczą system oceniania na tyle, aby uwzględnił potrzeby zarówno ukraińskich, jak i polskich uczniów. Grono pedagogiczne ma też okazję zweryfikować treści systemu oceniania pod kątem zgodności z aktualnym prawem. Zobowiązuje ono do wystawienia rocznej oceny klasyfikacyjnej (nie narzuca natomiast obowiązku klasyfikacji półrocznej czy okresowej) oraz do przekazywania uczniom informacji o tym, co już umieją, a co wymaga pracy z ich strony. Nie określa sposobu bieżącego oceniania, lecz wskazuje, aby było ono systematyczne. Sprzyja wprowadzaniu zapisów ważnych dla oceniania wiedzy i umiejętności uczniów, którzy dotychczas uczyli się w innych systemach edukacyjnych lub mają trudności językowe.

Na przykład:

- *Nowo przybyli do naszej szkoły uczniowie przez pierwszy miesiąc po rozpoczęciu nauki nie są oceniani za pomocą stopni (otrzymują informację zwrotną).*
- *Uczniom, którym bariera językowa utrudnia pełne wykazanie się wiedzą, umożliwiamy podczas odpowiedzi korzystanie z tłumacza online lub z tłumaczenia przez osobę wspierającą, np. asystenta ucznia i nauczyciela.*
- *W przypadku uczniów niemówiących płynnie po polsku uznajemy za wystarczające prawidłowe odpowiedzi wyrażone niepełnym zdaniem, pojedynczymi słowami lub przedstawione graficznie.*
- *Oceniamy tylko wiedzę i umiejętności nabywane aktualnie – nie wymagamy od uczniów wyrównania różnic programowych.*

Decyzję o zatwierdzeniu zmian w systemie oceniania podejmuje rada pedagogiczna za pomocą uchwały.

Ocenianie przyjazne uczniom

Wszyscy uczniowie w klasie – zarówno polscy, jak i mający doświadczenie nauki w innym systemie edukacji – potrzebują empatycznego podejścia do oceniania i zrozumiałych, transparentnych zasad. Ich ustalenie to jedno z pierwszych zadań dla nauczycieli. Mogą oni zaprosić uczniów do wspólnego wypracowania takich zapisów, aby silniej się z nimi utożsamiali.

Przykład prostych zasad oceniania z perspektywy uczniów:

- *Naszym celem jest uczenie się, a nie zdobywanie stopni.*
- *Przed oceną naszej pracy nauczyciele umawiają się z nami, co i jak będą oceniać.*
- *Możemy wybrać zadanie, które będzie ocenione.*
- *Przez pierwsze miesiące nauki możemy otrzymać zadanie zapisane w języku, który znamy lepiej niż język polski, lub zadanie z ułatwieniami językowymi.*
- *Zadania, które będą oceniane, wykonujemy najlepiej, jak umiemy.*
- *Możemy poprawić swoją pracę i poprosić o nową ocenę.*
- *Oceną jest dla nas także informacja zwrotna od nauczyciela albo od koleżanek i kolegów.*
- *Rozumiemy, dlaczego prace koleżanek i kolegów z Ukrainy mogą być oceniane inaczej niż prace polskich uczniów.*
- *Wszyscy przestrzegają zasad, na które umówiliśmy się z nauczycielami.*

Rozpoznawanie początkowej wiedzy i umiejętności uczniów jako baza do oceniania postępów

Nauczyciele mają dostęp do dokumentacji szkolnej i świadectw uczniów z poprzednich klas. Jednak wyłącznie na tej podstawie nie można stwierdzić, co uczniowie opanowali trwale, a jakich umiejętności jeszcze nie mają. W klasie o dużym zróżnicowaniu wiedzy mało przydatne są też diagnozy wybranych kompetencji przeprowadzane na początku roku szkolnego. Często pokazują one, jak wiele uczniowie zapomnieli przez wakacje, i informują, że konieczna będzie zindywidualizowana praca z klasą, o czym nauczyciele wiedzą przed przeprowadzeniem sprawdzianu diagnozującego. Co więc robić? Najbardziej efektywne mogą być praktyki, które pozwalają rozpoznawać wiedzę uczniów na bieżąco. Proponujemy wykorzystanie kilku z nich.

Ćwiczenia w przywoływanii

Są to krótkie formy ćwiczeń na dobry początek lekcji, nieobciążające emocjonalnie, bez stopni i nagród. Celem jest przypomnienie sobie przez uczniów faktów, pojęć, reguł, koncepcji itp. potrzebnych do osiągnięcia sukcesu na bieżącej lekcji. Taką aktywnością może być na przykład przedstawienie odpowiedzi na pytanie postawione przez nauczyciela, krótkie wyjaśnienie przyswojonego wcześniej pojęcia potrzebnego do zrozumienia kolejnych zajęć, zapisanie poznanego prawa, przećwiczenie elementarnych umiejętności liczenia, pisania lub czytania, przypomnienie sobie słówek w języku obcym albo treści wiersza, wskazywanie obiektów na mapie etc.

Podczas ćwiczenia w przywoływanii nauczyciel obserwuje wybranych uczniów i analizuje efekty ich pracy. Na tej podstawie może określić wstępną wiedzę młodych osób potrzebną do osiągnięcia celów bieżącej lekcji. Trudnością może być rozróżnienie, czy ewentualny problem z wyrażeniem myśli przez uczniów wynika z braku wiedzy, czy z ograniczeń językowych (dotyczy to także polskich dzieci i młodzieży). Dlatego można zaproponować wybór języka zapisu, łączenie fragmentów zapisu w różnych językach (np. ukraińskim, rosyjskim, angielskim), wykorzystanie słownika, tłumaczenia online lub przez asystenta ucznia, użycie symboli, skrótów czy grafik ułatwiających skonstruowanie wypowiedzi.

Poza aktywowaniem i diagnozowaniem wiedzy początkowej ćwiczenia w przywoływanii znakomicie utralają i porządkują zasoby pamięci.

Rozmowa diagnozująca

Może być prowadzona z każdym uczniem, nie tylko pochodzącym z Ukrainy. Jej celem jest zdobycie informacji na temat uczenia się młodych ludzi. Kompetencje uczniów cudzoziemskich często są znacząco wyższe niż ich znajomość języka polskiego, która może ograniczać wykazanie się posiadaną wiedzą. Rozmowa

diagnozująca powinna być prowadzona językiem dostosowanym do możliwości osoby. W przypadku ucznia słabo znającego język polski – bardzo prostymi słowami, w miarę możliwości zdaniami pojedynczymi z wykorzystaniem krótkich pytań (np.: *Co już wiesz o...? Podaj, proszę, przykład... O czym jest to zadanie? Które z tych dwóch zadań potrafisz rozwiązać? Na które z tych pytań znasz odpowiedź? Podaj, proszę, tę odpowiedź. Jakie pytanie można zadać na temat...? Opowiedz, co widzisz na tym zdjęciu/rysunku/schemacie/wykresie. Co jest łatwe w...? Co jest trudne w...? Co jest niezrozumiałe w...?*).

Przekaz słowny warto uzupełniać znanymi uczniom symbolami i nieskomplikowanymi wizualizacjami, np. schematami, rysunkami lub zdjęciami. Rekomendujemy też upewnianie się w trakcie rozmowy, czy dobrze zrozumieliśmy informacje przekazane przez ucznia. Warto pamiętać, żeby unikać mechanicznego stosowania uproszczonego języka wobec uczniów, którzy dobrze znają język polski.

Diagnostyczna analiza zapisów w zeszycie ucznia

Uważny nauczyciel znajdzie wiele cennych informacji o uczeniu się i umiejętnościach młodego człowieka, analizując zapisy w jego zeszycie. Z praktyki oceniania kształtującego wywodzi się tzw. OK zeszyt. Jest on uważany za „miejsce uczenia się”, w którym są zapisane cele lekcji, kryteria sukcesu i wykonane zadania, a także rozmaite, często nieschematyczne notatki ucznia, nauczycielskie lub koleżeńskie informacje zwrotne do zadań, a także refleksje i podsumowania. Warto przyglądać się zadaniom wykonanym przez ucznia i na tej podstawie formułować spostrzeżenia na temat bieżącej diagnozy wiedzy i umiejętności.

Uczniowie, którzy nie są w stanie samodzielnie pisać po polsku, mogą prowadzić OK zeszyt w innym języku, który jest dostępny także dla nauczyciela. Mogą też korzystać z tłumacza online albo z pomocy asystenta pracującego z klasą.

Obserwacja pracy uczniów podczas lekcji

W bieżącej diagnozie wiedzy i umiejętności przydatna może być obserwacja pracy uczniów nad zadaniem edukacyjnym. Nauczyciel notuje, które osoby wykonały zadanie dużo wcześniej niż pozostali, a kto potrzebuje więcej czasu. Obserwuje też, czy jakieś zadanie sprawiło kłopot wszystkim uczniom, jaka jest natura trudności i jakiego rodzaju błędy zdarzyły się klasie podczas wykonywania zadania. A może wszyscy wykonali je całkowicie poprawnie i nadspodziewanie szybko?

Jak sprostać wyzwaniom towarzyszącym ocenianiu bieżącemu?

Po rozpoznaniu wyjściowej wiedzy i umiejętności uczniów nauczyciele mogą planować ocenianie bieżące. Ocenianie osiągnięć, klasyfikowanie i promowanie ukraińskich uczniów uczęszczających do klas ogólnodostępnych są regulowane przez zasady określone dla wszystkich obcokrajowców, którzy weszli do polskiego systemu edukacji. Formalnie są one takie same jak dla polskich uczniów.

Należy jednak pamiętać, że osoby cudzoziemskie to uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych. *Ocenianie bieżące [...] ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć*¹.

Zróżnicowane kryteria oceniania

Każda ocena sumująca (opisowa lub wyrażona stopniem) i każda ocena kształtująca (informacja zwrotna) powinna się opierać na przedstawionych uczniom kryteriach oceniania. W niejednorodnej pod względem wiedzy i umiejętności uczniów klasie zróżnicowaniu powinny podlegać także kryteria oceny, szczególnie gdy dotyczą umiejętności złożonych, takich jak tworzenie tekstu, analiza utworu, rozwiązywanie zadań z treścią, konwersacja w języku obcym itp. W przypadku prostszych umiejętności, np. tabliczki mnożenia do 100, wskazywania kierunków geograficznych na mapie lub zapisywania symboli chemicznych wybranych metali, kryteria sukcesu mogą być jednakowe dla wszystkich osób, o ile można wykazać się daną umiejętnością bez względu na poziom znajomości języka polskiego.

Nauczyciel dba, by kryteria oceny były zrozumiałe dla każdego ucznia i wyrażone w dwóch językach, gdy jest to niezbędne. Kryteria sukcesu są bardzo użyteczne dla ucznia nie tylko jako pomoc w wykonaniu zadania czy opanowaniu umiejętności. Pozwalają mu także na refleksję nad uczeniem się. Po wykonaniu zadania osoba może zaznaczyć w umowny sposób, np. plusami i minusami, które z zapisanych kryteriów spełniła, a których nie. Kolejnym krokiem może być praca z nauczycielem, który udzieli potrzebnych wskazówek rozwojowych.

Rozwojowa informacja zwrotna

To ocena rozwojowa, która składa się z komunikatów określających:

	które elementy zadania zostały wykonane poprawnie		co zmienić w pracy albo czego w niej brakuje, aby spełniła kryteria sukcesu
	jak poprawić pracę		jak dalej pracować, aby rozwijać określone umiejętności

Informacja zwrotna pomaga dzieciom i młodzieży w uczeniu się i korygowaniu niedociągnięć w wykonanym zadaniu. Nauczycielom pozwala śledzić rozwój umiejętności uczniów. Może być wykorzystywana w ocenianiu bieżącym w przypadku zadań rozwijających umiejętności złożone, ale nie w przypadku klasówek, które służą ocenie sumującej. Ważna jest także informacja zwrotna dla uczniów wybitnie zdolnych, którzy potrzebują jej tak samo jak pozostali.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz.U. poz. 373, § 12.

W informacji zwrotnej szczególnie istotne jest formułowanie przekazu zrozumiałego dla uczniów, aby mogli skorzystać z podanych wskazówek. Na początku można wprowadzić dwuelementową informację zwrotną – dwie gwiazdy i jedno życzenie. Wskazuje się w niej dwie mocne strony wykonanej pracy i jedną rzecz wymagającą poprawy.

Łatwym niewerbalnym sposobem wskazania, które elementy zadania uczeń wykonał dobrze, a których nie, jest „poprawienie” pracy na zielono. Nauczyciel lub kolega z klasy zaznacza zielonym zakreślaczem wszystkie poprawnie wykonane elementy. To, co nie zostało zakreślone, zawiera błędy i wymaga poprawienia przez autora pracy. Sposób korekty jest omawiany z nauczycielem. Użycie koloru zielonego do wskazania mocnych stron zadania jest docenieniem za wykonaną pracę. Dzięki temu uczniowie nabierają wiary w swoje możliwości.

Za każdym razem, kiedy nauczyciel udziela informacji zwrotnej, powinien się upewnić, **jak** uczeń ją zrozumiał.

Autorefleksja ucznia

Gdy uczeń potrafi ocenić, co już wie i czego powinien się jeszcze nauczyć, aby osiągnąć wyznaczony cel, staje się bardziej samodzielny w procesie uczenia się i odpowiedzialny za swoją naukę. Rozumie też, że celem uczenia się nie jest zdobywanie ocen, tylko rozwój wiedzy i umiejętności.

Autorefleksja ucznia (samoocena) jest odpowiedzią na pytania na temat uczenia się i jego rezultatów (np. *Czego się nauczyłem i jak? Dlaczego to jest ważne? Do czego mi się to przyda? Jak dzisiaj pracowałem na lekcji? Co mnie zainteresowało? Co mnie zdziwiło? Jakie błędy wystąpiły w mojej pracy? Których błędów chcę uniknąć w przyszłości? Co zrobię, by ich nie popełnić? Jak doszedłem do rozwiązania? Czego jeszcze chciałbym się dowiedzieć i dlaczego? Co chcę powtórzyć lub uzupełnić?*).

Uczniowie słabo władający językiem polskim muszą zrozumieć te pytania, aby mogli na nie odpowiedzieć. Dlatego warto zapisać je w dwóch językach i umieścić w stałe dostępnym dla uczniów miejscu (np. na tablicy magnetycznej, ścianie, gazetce) lub wkleić do zeszytu na ostatniej stronie. Osoby, które nie mówią płynnie po polsku, mogą wskazywać w podręczniku lub w zeszycie treści opanowane i te, których jeszcze nie umieją. Mogą także dokonywać refleksji w innym języku niż polski.

Wsparciem w podsumowaniu lekcji może być też pudełko refleksji – 28 kart z graficznie przedstawionymi technikami autorefleksji, które ułatwiają wyrażanie myśli². Zawartość pudełka można przetłumaczyć na język ukraiński.

---

² Więcej o pudełku refleksji można dowiedzieć się z opisu tego narzędzia: <https://civitas.com.pl/pl/p/Pudelko-Refleksji/85>.

Ocena umiejętności uczniów jako priorytet

W przypadku uczniów, których znajomość języka polskiego nie jest wystarczająca do wykazania się wiedzą faktograficzną, warto skupić się na ocenie umiejętności, takich jak tworzenie tekstów (nawet gdyby miały one być zapisane w innym języku niż polski), wykonywanie obliczeń, budowanie i wykorzystywanie koncepcji rozwiązania zadania, posługiwanie się mapą, tworzenie wykresów lub schematów, przeprowadzanie doświadczeń, formatowanie tekstów, zapis reakcji chemicznych itd. W wypowiedziach pisemnych lub ustnych warto oceniać komunikatywność i dopuszczać występowanie błędów językowych. Podstawą takiej oceny są wykonane przez uczniów zadania lub prace zawierające kryteria sukcesu, które dotyczą ocenianych umiejętności.

Na przykład, jeśli ocenie podlega umiejętność porównania tętnic i żył, to uczniowie mogą obejrzeć film na ten temat, a następnie wykonać zadanie. Ocena umiejętności będzie przeprowadzona według kryteriów:

1. Porównanie może być przedstawione w dowolnej formie.
2. Porównanie zawiera:
  - co najmniej jedną rzecz, która jest podobna w budowie żył i tętnic,
  - co najmniej dwie rzeczy, które są różne w budowie tych naczyń,
  - wyjaśnienie, jaka jest rola żył, a jaka tętnic.

Zadania „przy otwartej książce”

Nauczyciel umawia się z uczniami, że oceni zadanie wykonane podczas lekcji w parach lub grupowo. Młodzi ludzie mogą przy tym korzystać z książek i zeszytów. Nauczyciel podaje konkretne i mierzalne kryteria sukcesu, sprawdza, jak uczniowie je rozumieją, i zapewnia przestrzeń do samodzielnej pracy nad zadaniem. Kryteria mogą mieć postać listy sprawdzającej. Dzięki temu osoby w klasie będą mogły samodzielnie skontrolować, czy spełniły każde z nich. Na przykład, jeśli zadaniem dla dzieci w klasie V jest wykonanie książeczki-harmonijki o rycerzach, to lista kryteriów może zawierać punkty dotyczące wiedzy o rycerzach, umiejętności wybrania z tekstu odpowiednich informacji i sposobu wykonania książeczki:

1. Czy w książeczce o rycerzach odpowiedziałam/odpowiedziałem na pytania:
  - Jak wyglądał rycerz?
  - Jaką władał bronią?
  - Co było zajęciem rycerzy?
  - Jakie cechy miał średniowieczny rycerz?
  - Kto i jak mógł zostać rycerzem?
2. Czy wszystkie zapisy są czytelne dla innych?
3. Czy moja książeczka jest kolorowa?

Uczniom, dla których rozumienie języka polskiego jest nadal trudne, nauczyciel może przekazać kryteria hasłowo z ograniczeniem do niezbędnych (np. Przedstaw: wygląd rycerza, broń, co robił rycerz, jaki był rycerz) i tylko to ocenić w wykonanym zadaniu. Może podać je w dwóch językach lub razem ze słowniczkiem trudniejszych wyrazów, aby w ten sposób dać uczniom okazję do rozwijania rozumienia polskiego. Może też pozwolić na skorzystanie ze słownika lub tłumacza elektronicznego, a podczas pracy w parze albo w grupie zachęcić do pomocy koleżeńskiej uczniów polskich lub ukraińskich, którzy już sprawnie się komunikują. Zadania wykonywane w klasie mogą być ocenione za pomocą stopnia lub opatrzone informacją zwrotną, która odnosi się do kryteriów. Nauczyciel umawia się w tej sprawie z uczniami przed wykonaniem zadania.

Wybór zadania sprawdzającego z ułatwieniami

W ocenie umiejętności uczniów może pomóc nauczycielom przygotowanie zadań w dwóch formach: pełnej i z ułatwieniami – do wyboru przez ucznia. Ułatwieniem może być na przykład podpowiedź, od czego zacząć, podanie pojęć lub wzorów, które trzeba zastosować, ujawnienie wyniku obliczeń, podanie reguły gramatycznej, rysunek pomocniczy, dodatkowe pytanie naprowadzające na koncepcję, którą należy zastosować, podanie algorytmu lub przykładu i wiele innych „rusztowań”, które pomogą uczniowi wykazać się umiejętnościami. To, że młoda osoba może wybrać, czy chce skorzystać z ułatwień, zmniejsza stres wywołany sytuacją oceniania, pozwala poczuć się pewniej i zwiększa odwagę do podejmowania wyzwań w uczeniu się.

Zadania sprawdzające o różnym stopniu trudności

Można zaproponować klasie zadania o różnym stopniu trudności – przedstawić je uczniom i poprosić, aby każda osoba świadomie wybrała, które chce wykonać. Jeśli w trakcie pracy uczeń nie będzie mógł sobie poradzić z wybranym zadaniem, może jeden raz zmienić decyzję i poprosić o łatwiejsze. Niezależnie od stopnia trudności każde zadanie powinno zawierać kryteria sukcesu, aby już w trakcie pracy uczeń mógł ocenić, czy zmierza w dobrym kierunku. Jeśli jest taka potrzeba, należy umożliwić młodym ludziom skorzystanie z wydłużonego czasu pracy nad zadaniem sprawdzającym. Nauczyciel powinien też upewnić się, czy jest ono dostępne dla każdej osoby pod względem językowym.

Odzwierciedlenie uczenia się w zeszytcie

Ważnym materiałem pozwalającym na obserwację i ocenę rozwoju umiejętności uczniów są samodzielnie wykonane notatki, np. streszczenia, mapy pojęć i myśli, tabele, notatki graficzne, wykresy, spostrzeżenia z obserwacji. Warto porównać uczniowskie zapisy w zeszytcie zrobione na początku kształcenia danej umiejętności oraz na etapie, który nauczyciel uznał za odpowiedni dla oceny sumującej.

Stoliki zadaniowe, praca w grupach i w parach

Ocenie mogą podlegać prace wykonywane w parach lub grupach przy tzw. stolikach zadaniowych (stacjach). Może to być wyjściem w sytuacji, gdy osoby nie radzą sobie z zadaniem podczas indywidualnej pracy. Jeśli możliwości uczniów

są na różnych poziomach, jeden może być dla drugiego wsparciem w uczeniu się i jednocześnie sam skorzystać z tego, że tłumaczy coś koledze. Można także połączyć w pary lub grupy uczniów o podobnych możliwościach i przekazywać różnym zespołom kryteria oceny na właściwym dla nich poziomie. Wynik pracy grupowej prawdopodobnie będzie wyższy niż rezultaty indywidualnych działań. Jeśli w klasie są uczniowie ukraińscy o zróżnicowanym poziomie znajomości języka polskiego, warto dobrać ich tak, aby osoba sprawniejsza językowo mogła być wsparciem dla swoich koleżanek i kolegów.

Karty pracy i portfolia

Uczeń, a w klasach najmłodszych nauczyciel, może zbierać różne prace i wykonane w klasie zadania w postaci teczki (portfolio) dokumentującej uczenie się w określonym czasie. Podstawą oceny umiejętności młodej osoby mogą być wybrane przez nią samą materiały zgromadzone w teczce. Praktyka wskazuje, że pozwolenie uczniom na wybór prac do oceny zwiększa odpowiedzialność i chęć uczenia się. Portfolio może także posłużyć do wystawienia oceny klasyfikacyjnej.

Projekty edukacyjne

Polegają na zespołowym rozwiązywaniu określonego problemu. Są działaniem długotrwałym i pozwalają kształtować równocześnie wiele uczniowskich kompetencji, które można ocenić. Świetnie nadają się do oceny rezultatów w postaci informacji zwrotnej, można je także poddać ocenie wyrażonej stopniem. Uczniowie powinni znać wszystkie kryteria oceny już na etapie planowania pracy, a jeszcze lepiej jest, gdy sami uczestniczą w ich ustalaniu. Kryteria mogą dotyczyć wiedzy i umiejętności przedmiotowych nabytych w czasie realizacji projektu, a także kompetencji społecznych i osobistych, np. współpracy nad realizacją zadań, rozwiązywania problemów, zarządzania sobą czy komunikacji.

Obserwacja zaangażowania w uczenie się podczas lekcji

Ocenie mogą podlegać nie tylko wiedza i umiejętności. Obserwacja tego, co dzieje się podczas lekcji, pozwala nauczycielowi docenić postępy, jakie robią uczniowie, i poddać je ocenie – niezależnie, czy są one imponujące, czy skromne, jeśli wynikają z rzeczywistego wysiłku i zaangażowania w uczenie się. Ocena zaangażowania młodych ludzi w uczenie się jest kryterialna. Może być dokonana na przykład na podstawie takich kryteriów sukcesu:

- Wykonuję zadanie wytrwale od początku do końca.
- W czasie pracy nad zadaniem w parze lub w grupie zgłaszam własne pomysły i wykonuję część zadania, za którą odpowiadam.
- W razie trudności proszę nauczyciela lub kolegę o wskazówkę.
- Jeśli potrafię, pomagam innym w wykonaniu zadania, gdy tego potrzebują.

Ocenianie umiejętności uczniów w klasach I-III

Prawo oświatowe umożliwia całkowite odejście od stopni w najmłodszych klasach. Można zatem – dla dobra uczniów – wykorzystywać do bieżącej oceny ich szeroko pojętej wiedzy koleżeńską lub nauczycielską informację zwrotną oraz autorefleksję. Tej ostatniej trzeba dzieci stopniowo nauczyć, stawiając im proste pytania dotyczące uczenia się. Opis umiejętności dzieci dostarcza rodzicom wiedzy o postępach i obszarach wymagających wzmocnienia. Nie dają tego stopnie, buźki, stempelki i podobne ekwiwalenty ocen.

Jakie praktyki mogą być pomocne w radzeniu sobie z wyzwaniami w zakresie oceniania klasyfikacyjnego?

W szkole o bardzo zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności uczniów obowiązują te same przepisy dotyczące oceny klasyfikacyjnej jak w każdej innej placówce w polskim systemie oświaty. W klasach ogólnodostępnych ukraińscy uczniowie realizują polską podstawę programową i podlegają przepisom w zakresie oceniania, klasyfikowania i promowania, w tym zasadom oceniania określonym w statucie szkoły. Dlatego treść statutu jest szczególnie istotna w szkołach realizujących integrację edukacyjną. Trzeba przy tym pamiętać, że uczniowie obcokrajowcy to osoby o specjalnych potrzebach edukacyjnych także w zakresie oceniania.

Specjalne potrzeby ukraińskich uczniów mogą wynikać nie tylko z różnic programowych i słabej znajomości języka polskiego. Na możliwości tych osób może rzutować trauma wojenna, niepełnosprawność, choroba, zaniedbania środowiskowe, specyficzne trudności w uczeniu się i inne czynniki (wiele z nich może też dotyczyć polskich dzieci). Wśród tych uczniów będą również osoby o szczególnych uzdolnieniach. Warto mieć to na uwadze. Ważna jest też świadomość, że ukraiński system oceniania jest odmienny od polskiego zarówno w zakresie ocen nominalnych (12-stopniowa skala), jak i ich wartości (uczeń z oceną 1 nie zostaje na drugi rok w tej samej klasie – ocena ma charakter informacyjny). W związku z tym dzieci i młodzież z Ukrainy mogą potrzebować dodatkowych wyjaśnień.

Porozumienie nauczycieli w sprawie ocen klasyfikacyjnych

Ocena wiedzy i umiejętności osób w zróżnicowanej klasie powinna się opierać na wymaganiach edukacyjnych dostosowanych do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. Sukces edukacyjny w takiej klasie zależy od współdziałania wszystkich nauczycieli. Dlatego potrzebne jest ich porozumienie w sprawie zasad oceniania bieżącego i klasyfikacyjnego, a także uwspólnienie i wykorzystanie dostępnych praktyk wystawiania oceny na półroczu i na koniec roku. Proponujemy, żeby w czasie spotkań zespołów nauczycieli uczących daną klasę porozmawiać o uczeniu się młodych ludzi i o sposobach oceniania. Spotkanie może prowadzić wychowawca klasy, jeden z nauczycieli lub ktoś z zespołu kierowniczego szkoły. Dzielenie się różnymi praktykami oceniania oraz wspólny namysł nad sposobem wystawiania ocen klasyfikacyjnych pomoże kadrze pedagogicznej przygotować użyteczny system klasyfikacji. Podczas rozmowy w zespole nauczyciele mogą ustalić, w jaki sposób wykorzystają ocenianie bieżące do klasyfikacji uczniów.

Stosowanie wspólnych praktyk oceniania pomaga nauczycielom osiągnąć zbiorową skuteczność, której prawdopodobnie nigdy by nie osiągnęli, gdyby każdy z nich oceniał inaczej.

Budowanie świadomości rodziców na temat oceniania klasyfikacyjnego

Rodzice powinni rozumieć sposób klasyfikacji. Pozwoli im to uniknąć poczucia krzywdy z powodu zróżnicowanej oceny osiągnięć uczniów w klasie i uwolnić się od tendencji do porównywania i rywalizacji. Wychowawca może zaprosić rodziców na spotkanie, w czasie którego w aktywny sposób (np. poprzez warsztat, analizę przypadku, symulację, pracę z tekstem) będą mogli zapoznać się z zasadami i procedurami wystawienia ocen klasyfikacyjnych. Takie spotkanie warto przygotować w kilkuosobowym zespole nauczycielskim ze wsparciem dyrektora, a przeprowadzić w parze: wychowawca i nauczyciel uczący daną klasę. Niektórzy rodzice niechętnie uczestniczą w szkolnych spotkaniach – ich zdaniem wystarczająca jest pisemna informacja na temat zasad oceniania. Należy im ją przestać ustaloną drogą komunikacji.

Przygotowanie uczniów do klasyfikacji półrocznej i rocznej

Uczniowie powinni wiedzieć, w jaki sposób będzie wystawiona ocena klasyfikacyjna z przedmiotu na półrocze i na koniec roku szkolnego. Jest to ważne dla ich uczenia się, bo dzięki temu mogą czuć się bezpiecznie – mają poczucie ładu związanego z ocenianiem, nie muszą dostosowywać się do różnych zasad oceny u każdego nauczyciela. Działania kadry pedagogicznej są dla nich przewidywalne. Młodym ludziom nie wystarczy zakomunikowanie zasad oceniania w postaci wykładu z prezentacją. Potrzebują pełnego zrozumienia tego, co ich czeka. Dlatego warto przedyskutować z nimi sposób ustalania oceny klasyfikacyjnej z przedmiotu, a nawet przećwiczyć ten proces na konkretnych przykładach.

Propozycje praktyk wystawiania ocen klasyfikacyjnych w klasie mocno zróżnicowanej pod względem osiągnięć edukacyjnych

Kompromis między informacją zwrotną a oceną sumującą

Polega on na tym, że w trakcie pracy uczniów nad opanowaniem jakiejś umiejętności (np. pisanie listu, zapisywanie równań reakcji chemicznych powstawania soli, obliczania pracy i mocy w zadaniach z treścią, opowiadania o sobie w języku obcym) następuje ocena za pomocą informacji zwrotnej. Na koniec pracy nad danymi umiejętnościami nauczyciel w ustalonej formie sprawdza, jak uczniowie je opanowali. Sposób sprawdzania umiejętności ukraińskich dzieci jest dostosowany w formie i treści do ich potrzeb (opisanych w tej publikacji w części

dotyczącej oceniania bieżącego). Nauczyciel może ocenić umiejętności młodych ludzi sumująco – za pomocą stopni. Na ich podstawie ustala oceny klasyfikacyjne na półrocze i na koniec roku. Bierze przy tym pod uwagę dostosowanie wymagań do wspomnianych wyżej indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych polskich i ukraińskich uczniów.

Istotne jest także omówienie z klasą (na poziomie wystarczającym dla uczniów) różnic w systemie oceniania i skali ocen w polskiej i ukraińskiej edukacji. Uczniowie obu narodowości potrzebują zrozumieć, jak dwunastostopniową skalę stosowaną w Ukrainie „przełożyć” na polską – sześciostopniową, jaką wagę mają poszczególne stopnie i czemu służą obie skale oceniania. Bez tych wyjaśnień uczniowie ukraińscy (i ich rodzice) mogą czuć się zagubieni i zdezorientowani, a nawet skrzywdzeni niskimi stopniami wyrażonymi w polskiej skali.

Narada z uczniem

Na podstawie ocenianych umiejętności uczniów i zebranych podczas lekcji obserwacji na temat ich rozwoju nauczyciel proponuje oceny klasyfikacyjne, z którymi młodzi ludzie mogą się zgodzić lub nie. W przypadku kontrowersji co do zaproponowanej oceny (niezależnie od tego, czy osoba spodziewała się oceny wyższej, czy niższej) nauczyciel zaprasza ucznia na wspólną naradę na temat osiągnięć, w czasie której młody człowiek przedstawia dowody swojego uczenia się (zgrupowane w zeszytach i w postaci wykonanych prac) oraz argumenty przemawiające za poczynionymi postępami. Narada ta jest prowadzona przez nauczyciela w duchu zrozumienia, empatii i przychylności w stosunku do argumentów ucznia. Bardziej przydatna jest w przypadku osób dobrze radzących sobie z uczeniem się i sprawnych językowo. Uczniom słabiej porozumiewającym się po polsku może towarzyszyć osoba pełniąca rolę tłumacza (np. asystent lub kolega lepiej znający język polski). Możliwe jest także wykorzystanie tłumacza online lub prowadzenie rozmowy w innym języku, który znają i uczeń, i nauczyciel.

Tabela postępu

Ten sposób warto wykorzystać do oceny umiejętności uczniów, które są rozwijane przez dłuższy czas. Polega on na ustaleniu, po czym rozpoznamy, że uczeń opanował daną umiejętność (kryteria sukcesu) i zapisaniu tego w prostej tabeli. Na przykład nauczyciel wyjaśnia uczniowi, że do określania położenia geograficznego potrzebnych jest kilka umiejętności o różnym stopniu trudności, i zapisuje je w tabelce:

Umiejętności Uczennica/uczeń:	Praktykuje	Już potrafi
Pokazuje na globusie albo na mapie świata równik, południk zerowy i 180°		
Pokazuje i nazywa półkule		
Zapisuje długość i szerokość geograficzną punktów wskazanych na mapie.		
Znajduje miejsce na mapie na podstawie podanej długości i szerokości geograficznej.		
Wyznacza położenie punktu w terenie za pomocą GPS		

Nauczyciel uwzględnia przy tym potrzeby osób cudzoziemskich w zakresie rozumienia języka polskiego i posługiwania się nim (tłumaczenie lub wsparcie osoby komunikującej się w języku, którym operuje uczeń).

W miarę uczniowskich postępów nauczyciel (najlepiej razem z uczniem) ocenia i w umówiony sposób zaznacza w tabelce, na jakim etapie uczenia się jest młoda osoba: czy jeszcze praktykuje daną umiejętność, czy już ją opanowała.

Podobne tabele przygotowane dla innych, ważnych umiejętności przedmiotowych lub uniwersalnych będą pomocne w wystawianiu oceny klasyfikacyjnej. Należy jednak konstruować je rozważnie oraz racjonalizować ich liczbę. Wystarczające może się okazać przygotowanie 2–4 tabel w czasie półroczu. Gdy uczniowie rozwijają bardziej złożone umiejętności (np. pisanie równań reakcji chemicznych, rozwiązywanie zadań z treścią czy charakterystyki postaci) i proces ich kształtowania jest długi, można przygotować tabelę postępu na cały rok.

Sprawnościowe ocenianie kształtujące

W szkołach praktykujących ocenianie kształtujące nauczyciele, którzy zrezygnowali ze stopni, wykorzystują zdobywanie przez uczniów sprawności na wzór tych stosowanych w harcerstwie. Na podstawie wymagań edukacyjnych pedagodzy ustalają z uczniami kryteria sukcesu do uzyskania wspólnie wymyślonych sprawności, które obejmują wiedzę i umiejętności z działu nauczania, np. znawca płazów, przewodnik po Warszawie, profesjonalista w czytaniu mapy, pogromca wyrażen algebraicznych, człowiek średniowiecza, twórca opowiadań etc. Liczba zdobytych sprawności może być podstawą do wystawienia oceny klasyfikacyjnej. Dla uczniów cudzoziemskich może to być dobre rozwiązanie.

Więcej na temat kompromisu pomiędzy oceną kształtującą i sumującą można dowiedzieć się z artykułu Danuty Sterny zamieszczonego na blogu *Oś Świata*³.

---

³ D. Sterna, *Jak osiągnąć kompromis pomiędzy ocenianiem kształtującym a koniecznością wystawiania stopni. 10 praktycznych sposobów*, <https://osswiata.ceo.org.pl/2022/02/03/kompromis-w-ocenianiu> (dostęp 02.11.2022).

Tekst powstał w partnerstwie z Norwegian Refugee Council.